

Grzegorz GORYŃSKI
Gdańsk

WOJSKA OCHRONY POGRANICZA W LATACH 1945 – 1965. PRÓBA OCENY – CZ. II

W dniu 23 marca 1956 r. ukazał się dekret o ochronie granic państwowych, który był aktem prawnym wyższego rzędu niż „specjalna” instrukcja, określającym zadania Wojsk Ochrony Pogranicza. Artykuł 18 niniejszego dokumentu określał, że Wojska Ochrony Pogranicza sprawują ochronę nienaruszalności i bezpieczeństwa granic państwowych. Do zadań tej formacji zaliczono:

- kontrolę ruchu osobowego w przejściach granicznych;
- ochronę granicy morskiej z użyciem jednostek pływających i samolotów;
- nadzór w zakresie ochrony granic nad żeglugą i urządzeniami na morskich wodach wewnętrznych, wodach terytorialnych, wodach pasa przyległego oraz granicznych, jak również eksploatację tych wód i dna morskiego;
- zabezpieczenie nienaruszalności znaków i urządzeń granicznych;
- ochronę bezpieczeństwa i porządku prawnego w pasie granicznym w zakresie niezbędnym do zabezpieczenia granic państwowych przed naruszeniem¹.

Interpretacja zawartych w tym dekreście przepisów, pozwoliła określić miejsce WOP w systemie administracji państwowej. Z przyjętej przez prawo administracyjne systematyki organów administracji państwowej wynikało, że dowódca WOP był centralnym organem administracji państwowej w zakresie ochrony granic państwowych. Dowództwo WOP natomiast, jako samodzielny urząd centralny, było jednostką organizacyjną, przy pomocy której minister Spraw Wew-

---

¹ Morska granica państwa. Przepisy związkowe. Wybór tekstów i opracowanie: płk Franciszek Jarzyna i mjr Roman Ptasiński. Wyd. Wojsk Ochrony Pogranicza, Warszawa 1972, s. 8 – 13; Umowy graniczne Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Wybór tekstów i opracowanie Franciszek Jarzyna, Wyd. Prawnicze, Warszawa 1974, s. 23 – 51.

nętrnych (jako naczelny organ administracji państwowej) sprawował kierownictwo nad ochroną granic².

Przepisy dekretu o ochronie granic państwowych zaczęły obowiązywać od 23 marca 1956 r. Kompleksowo określały one nie tylko zadania Wojsk Ochrony Pogranicza, ale również podawały do publicznej wiadomości (dotychczas w WOP takiej praktyki nie stosowano) tryb postępowania żołnierzy tej formacji podczas zatrzymywania statku morskiego³ lub statku powietrznego, uprawnień tego organu – w tym także warunki użycia uzbrojenia, jak również definiowały granice państwa i jego pogranicze, określały sankcje karne dla osób przekraczających granicę bez zezwolenia oraz wskazywały organy do opracowania

---

² T. Bielecki, Ochrona granic państwowych w świetle przepisów prawa administracyjnego, „Biuletyn Wojsk Ochrony Pogranicza”, Warszawa 1962, nr 2, s. 34 – 35.

³ Dekret o ochronie granic państwowych z 23 marca 1956 r. ustalał, że organy ochrony granic – gdy wymagały tego względy bezpieczeństwa państwa – władne były na obszarze: morskich wód wewnętrznych, wód terytorialnych jak też wód pasa przyległego:

- wezwać każdy statek do zmniejszenia prędkości przepływu, zatrzymania się do kontroli oraz zastosowania się do wskazanego kursu przepływu;
- sprawdzić na zatrzymanym statku wszystkie dokumenty dotyczące jego załogi, statku i przewożonego ładunku oraz pasażerów będących na tym statku, przeszukać jego pomieszczenia i zbadać ładunek;
- zatrzymać statek i zmusić go do zawinięcia do wskazanego portu, gdy jego kapitan nie stosuje się do wydanych przez organy ochrony granic nakazów lub sprzeciwia się wydanym poleceniom kontrolnym.

Na podanym obszarze organy ochrony granic władne były także zatrzymać i „doprowadzić” do wskazanego portu każdy statek, który:

- dokonuje załadunku lub wyładunku towaru poza miejscami do tego wyznaczonymi;
- przyjmuje na pokład lub wysadza na ląd wbrew obowiązującym przepisom;
- nawiązuje w celach przestępczych łączność z wybrzeżem;
- łowi ryby lub w inny sposób eksploatuje wody morskie;
- trudni się przemytem, narusza przepisy celne, dewizowe i sanitarne;
- wchodzi na obszar wód zamkniętych dla żeglugi lub zakotwicza poza miejscem do tego przeznaczonym, jak również w inny sposób narusza bezpieczeństwo lub przyjęty porządek prawny.

Jeżeli statek opuszczał port bez zezwolenia organów celnych lub portowych, albo po zatrzymaniu lub wezwaniu do zatrzymania usiłował zbiec na pełne morze – organy ochrony granic uprawnione były by prowadzić za nim pościg na morzu do granicy wód terytorialnych, aby zatrzymać i doprowadzić do portu uciekający statek. Natomiast jeżeli załoga statku na obszarze wód pasa przyległego, wód terytorialnych i morskich wód wewnętrznych mimo wezwań nie zatrzymała statku, nie przerwała załadunku lub wyładunku, jak też przyjmowania na pokład ludzi lub ich wysadzania ze statku – organy ochrony granic mogły użyć broni. Najpierw należało oddać strzał ostrzegawczy w powietrze, następnie strzał przed dziób i za rufę statku. Jeżeli statek, mimo tych czynności, nie zastosował się do wezwania można go było ostrzelać. W nocy, przed użyciem broni należało ponadto wystrzelić dwie rakiety koloru zielonego.

i wydania szczegółowych uregulowań. Wspomniany dekret nakładał na Radę Ministrów i Ministerstwa: Obrony Narodowej, Spraw Wewnętrznych i Spraw Zagranicznych obowiązek określenia na jego podstawie aktów prawnych wykonawczych określających:

- zasady zamieszkania i pobytu w strefie nadgranicznej pracowników placówek dyplomatycznych i konsularnych państw obcych oraz członków ich rodzin;
- liczbę i dyslokację przejść granicznych (lądowych, morskich i powietrznych) przeznaczonych dla ruchu granicznego, a także organy i instytucje państwowe zobowiązane do stałego utrzymania przejść granicznych w stanie umożliwiającym prowadzenie skutecznej Kontroli granicznej;
- zamieszkanie i pobyt w strefie nadgranicznej;
- warunki uprawiania turystyki oraz żeglarstwa i wioślarstwa na morskich wodach wewnętrznych i terytorialnych;
- wynagradzania właścicieli i użytkowników gruntów za poniesione szkody w uprawach rolnych, wyrządzone podczas prowadzenia przez żołnierzy WOP pościgu;
- warunki przebywania okrętów wojennych na obszarze polskich wód terytorialnych, pasa przyległego i na morskich wodach wewnętrznych⁴;

---

⁴ Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej w sprawie warunków przebywania obcych okrętów wojennych na obszarze morskich wód wewnętrznych i wód pasa przyległego zaczęły obowiązywać od 29 marca 1957 r. Ogłoszono je w Dzienniku Ustaw z 1957 r. nr 19, pozycja 96. Przepisy tego rozporządzenia zmieniały wcześniejsze uregulowania w tej sprawie z 25 października 1934 r. (DzURP nr 99, poz. 904). Rozporządzenie MON określało, że okręty wojenne obcych państw mogły przepływać (przekraczać) granicę polskich wód terytorialnych i przebywać na nich oraz na morskich wodach wewnętrznych tylko na podstawie uprzednio uzyskanego zezwolenia, które wydawało Ministerstwo Obrony Narodowej w porozumieniu z Ministrem Spraw Zagranicznych. Zezwolenie takie nie było konieczne gdy: na obcym okręcie wojennym znajdowała się głowa państwa lub jego oficjalny przedstawiciel; inne okręty wojenne stanowiły honorową eskortę; w przypadku działania siły wyższej, jego załoga znajdowała się w niebezpieczeństwie lub potrzebowała pomocy. Obce okręty wojenne, które uzyskały zezwolenie musiały podporządkować się następującym ograniczeniom:

- przebywać w stanie wynurzonym;
- od świtu do zmroku mieć podniesioną banderę państwa, do którego należą;
- nie wolno wpływać na obszary wód zamkniętych dla żeglugi i rybołówstwa (ogłaszane w Wiadomościach Żeglarskich).

Nie wolno im było także:

- prowadzić ćwiczeń wojskowych – strzelań artyleryjskich, torpedowych i raketowych, stawiać min morskich, trałować min, stawiać zasłon dymnych, spuszczać łodzi

- warunki przelotu obcych statków powietrznych w przestrzeni nad wodami terytorialnymi i wodami pasa przyległego⁵.

Przyjęte i wprowadzone na podstawie przepisów dekretu unormowania prawnie regulowały szereg dziedzin z zakresu ochrony granic, określając normy (powinności) jakich należy przestrzegać w strefie nadgranicznej i polskich obszarach morskich oraz wskazywały tryb postępowania organów ochrony granic wobec: obywateli, statków morskich i powietrznych oraz obcych okrętów wojennych. Miały one także na celu zapobiegać przypadkom łamania prawa, zarówno przez te organy oraz załogi statków i zagranicznych okrętów wojennych.

Zmiany te nie były ostatnimi jakich dokonano w aparacie bezpieczeństwa i WOP w 1956 r. Atmosfera społecznego potępienia stalinizmu w Polsce oraz krytyka łamania praworządności przez pracowników tych organów zadecydowały również o zmianach w strukturze resortu Spraw Wewnętrznych. Na mocy opublikowanej 13 listopada 1956 r. ustawy o zmianie organizacji naczelnych organów administracji publicznej w zakresie bezpieczeństwa publicznego, zlikwidowano Komitet ds. Bezpieczeństwa Publicznego, a realizowane dotąd przez ten komitet sprawy przejęło Ministerstwo Spraw Wewnętrznych. Jego nowa struktura organizacyjna, którą faktycznie

---

okrętowych, prowadzić ćwiczeń z użyciem reflektorów, wysadzać desantu na ląd, prowadzić ćwiczeń przy współudziale samolotów i okrętów podwodnych;

- dokonywać jakichkolwiek pomiarów morza poza sondowaniem i namierzaniem koniecznym do prowadzenia nawigacji; jak też wykonywać jakichkolwiek zdjęć fotograficznych i filmowych, szkiców wybrzeża, portów i urządzeń portowych oraz polskich okrętów wojennych;
- dokonywać na obcym okręcie wojennym startów i lądowań statków powietrznych;
- nawiązywać łączności z wybrzeżem (za wyjątkiem z Marynarką Wojenną, jednostkami pływającymi WOP oraz posterunkami obserwacyjno – sygnałowymi);
- korzystać (w czasie przebywania na obszarze morskich wód wewnętrznych) z okrętowych urządzeń radiokomunikacyjnych.

Na obszarze wód pasa przyległego obce okręty wojenne miały prawo z zachowaniem podanych ograniczeń do nieszkodliwego przepływu według następujących zasad:

- jednocześnie przez obszar tych wód przepływać mogło nie więcej jak trzy obce okręty wojenne należące do jednego państwa, a czas ich przebywania nie mógł być dłuższy niż 24 godziny;
- wszystkie obce okręty wojenne obowiązane były od zmroku do świtu na żądanie polskiego okrętu MW, jednostki pływającej WOP lub posterunku sygnałowego na wybrzeżu podać swoje znaki rozpoznawcze, przynależność państwową i nazwę okrętu.

Morska granica, op. cit., s. 322 – 324.

⁵ Ibidem, s. 8 – 13.

zatwierdzono 13 grudnia 1956 r. uchwałą Rady Ministrów była następująca:

1. Komendę Główną: MO, Terenowej Obrony Przeciwlotniczej, Straży Pożarnej oraz Centralny Zarząd Służby Zdrowia zaliczono do jednostek o charakterze pionów organizacyjnych MSW;
2. w składzie jednostek organizacyjnych Wojsk Wewnętrznych znalazły się: dowództwa KBW i WOP oraz Zarząd Informacji WW;
3. ze Służbą Bezpieczeństwa związane były następujące jednostki: Gabinet Ministra, Główny Inspektorat; Departamenty – I (wywiadu), II (kontrywiadu), III (walki z działalnością antypaństwową w kraju), Społeczno – Administracyjny, Wojskowy oraz Kadry i Szkolenia; Biura – Nadzoru nad orzecznictwem karno – administracyjnym, paszportów zagranicznych, ochrony rządu, techniki operacyjnej, ewidencji operacyjnej „A” (szyfrów), „B” (obserwacji), „W” (inwigilacji korespondencji), Śledcze; Samodzielny Wydział Organizacyjny oraz Główny Inspektorat Ochrony Przemysłu;
4. jednostki usługowe: Departamenty – Finansów, Inwestycji i zaopatrzenia; Zarządy: Transportu, Łączności, Uzbrojenia, Organizacyjno – Wojskowy oraz Spraw Socjalnych i Kultury; Centralne Archiwum MSW; Zarząd Administracyjno – Gospodarczy i Biuro Głównego Komitetu Przeciwpowodziowego.

Kierownictwo „nowego” MSW objął dotychczasowy minister Spraw Wewnętrznych Władysław Wicha. Sprawy działalności Wojsk Ochrony Pogranicza należały odtąd do wiceministra Juliana Hübnera⁶.

„Przemiany październikowe”, które w oczekiwaniu społecznym miały położyć kres wszystkiemu co złe, szczególnie w systemie sprawowania władzy, niewiele zmieniły. Poza nielicznymi przypadkami nie rozliczono funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa za popełnione zbrodnie wobec niewinnych ludzi. Tak naprawdę przeprowadzono znowu tylko „kosmetyczną” reformę organów MSW. Nowa struktura niewiele różniła się od Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego. Nie zmieniła się również idea jego pracy. Sprawiedliwe i słuszne było nadal tylko to, co służyło ustrojowi komunistycznemu i zgadzało się z polityką PZPR.

Integracja SB z MO, która była istotą przeprowadzonej w 1956 r. reorganizacji, przyniosła zamierzony skutek. Włączona w terenową strukturę organizacyjną MO służba bezpieczeństwa została w pewien

⁶ H. Dominiczak, op. cit., s. 125 – 129. Szerzej tę tematykę omawia Andrzej Paczkowski. A. Paczkowski, Aparat Bezpieczeństwa w latach odwilży: casus polski, „Zeszyty Historyczne” nr 114, Paryż 1995, s. 3 – 33; tenże, Pół wieku, op. cit., s. 289 – 318.

sposób zakamuflowana (ukryta) przed społeczeństwem. Kamuflaż ten, w ówczesnej atmosferze odnowy był w ocenie kierownictwa MSW niezbędny. Od 1957 r. SB zaczęła odzyskiwać dawne znaczenie. Wiązało się to z odchodzeniem kierownictwa PZPR od zapowiedzianych reform i demokratyzacji kraju. Odstąpiono od wcześniejszych redukcji i zwolnień w aparacie MSW i zaczęto powiększać jego szeregi. Sprawy „bezpieczeństwa wewnętrznego w kraju i walka z narastającą opozycją” uzyskały priorytet. Począwszy od 1958 r. walka z opozycją, a szczególnie zwalczanie Kościoła Katolickiego, nabrały dla kierownictwa MSW szczególnego znaczenia. Zaczęto angażować nowe, dobrze zorganizowane siły⁷.

Na początku 1957 r., w miejsce skompromitowanej Informacji Wojskowej utworzono nowy organ, Wojskową Służbę Wewnętrzną. Zyskała ona także szerokie uprawnienia, a ich zasięg objął również będące w MSW wojska: Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i WOP. W tej sprawie 28 lutego 1957 r. ukazał się stosowny rozkaz ministra Spraw Wewnętrznych w sprawie zakresu działania i uprawnień „Wojskowej Służby Wewnętrznej KBW i WOP”. Do jej zadań należała:

- „walka ze szpiegostwem, aktami terrorystycznymi, dywersją, sabotażem i innego rodzaju wrogą działalnością wymierzoną przeciwko Siłom Zbrojnym”;
- wykrywanie „innych” przestępstw i zapobieganie im;
- wykonywanie czynności związanych z prowadzeniem w KBW i WOP dochodzeń w sprawach karnych;
- prowadzenie postępowań wyjaśniających w sprawach szkód w mieniu wyrządzonych w jednostkach wojskowych przez żołnierzy;
- czuwanie nad przestrzeganiem dyscypliny i porządku wojskowego ora regulaminowego zachowania się żołnierzy przybywających poza jednostkami wojskowymi⁸.

„Nowe” zadania, chociaż nie różniły się od okresu sowietyzacji polskiego życia społecznego, warunkowały przeprowadzenie w samym MSW i WOP licznych przekształceń strukturalnych umożliwiających efektywniejszą ich realizację.

Na początku marca 1957 r. rozpoczęto łączenie brygad WOP: 3. mieszczącej się w Krakowie i 26. z Nowego Sącza w jedną 3 Brygadę

---

⁷ H. Dominiczak, op. cit., s. 129 – 134.

⁸ ASG, sygn.1280/78, k. 43 – 45, Rozkaz nr 05/57 Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 28.02.1957 r.

WOP – Nowy Sącz. W myśl rozkazu dowódcy WOP należało od 1 maja w nowo zorganizowanej jednostce objąć pod względem operacyjnym i gospodarczym wszystkie pododdziały, a całkowicie reorganizację tych brygad zakończyć do końca sierpnia 1957 r.⁹

Na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych przeprowadzono szereg zmian organizacyjnych w MSW i WOP.

W dniu 13 czerwca 1960 r. zlikwidowano stanowisko dowódcy Wojsk Wewnętrznych, a dotychczasowego ich dowódcę gen. bryg. Władysława Komara powołano na mniej prestiżowe stanowisko Generalnego Dyrektora MSW. Organizacyjne podporządkowanie jednostek Spraw Wewnętrznych zasadniczo się nie zmieniło (w porównaniu do podziału z 8 grudnia 1956 r.). Zmodyfikowano jednak ich podległości pomiędzy poszczególnych wiceministrów.

Mieczysławowi Moczarowi, który wcześniej sprawował nadzór nad Departamentem I (wywiadem), Departamentem II (kontrwywiadem), Biurem „A” (szyfrów), „T” (techniki operacyjnej) i Śledczym, podporządkowano WOP i Zarząd Organizacyjno – Wojskowy.

Antoni Alster nadzorujący Departament III (walki z przeciwnikami ustroju), Biura „B” (obserwacji), „C” (dokumentacji operacyjnej)¹⁰, „W” (kontroli korespondencji), przejął wojska KBW, Główny Inspektorat Ochrony Przemysłu, Centralne Archiwum MSW, Centrum Wyszkożenia MSW w Legionowie, Zarząd Wojskowej służby Wewnętrznej KBW i WOP oraz Prokuraturę Wojsk Wewnętrznych.

Zygfrydowi Szekowi bezpośrednio podlegały: Departamenty Społeczno – Administracyjny i Wojskowy; Centralny Zarząd Służby Zdrowia, Samodzielny Wydział Organizacji, Komendy Główne: Terenowej Obrony Przeciwlotniczej oraz Straży Pożarnej, jak też – Główny Urząd Geodezji i Kartografii oraz Związek Ochotniczych Straży Pożarnych. Ponadto sprawował on nadzór nad działalnością urzędów spraw wewnętrznych wojewódzkich rad narodowych.

Ryszardowi Dobieszakowi podlegała Milicja Obywatelska i Biuro Paszportów Zagranicznych. Generalnemu Dyrektorowi MSW – gen. bryg. Wacławowi Komarowi – podporządkowano: Departament Inwestycji, Zarządy – Zaopatrzenia, Łączności, Transportu i Administracyjno – Gospodarczy; Drukarnię, Przedsiębiorstwa – Remontu Okrętów MSW „Westerplatte” i Remontu Samochodów w Łodzi oraz Centralę Sprzętu

⁹ ASG, sygn. 1280/77, k. 550, Rozkaz dowódcy WOP nr 07/Org. – mob. z 5.03.1957 r.

¹⁰ Henryk Dominiczak podaje, że „Biuro C” – jako nową komórkę organizacyjną MSW powołano dopiero w lipcu 1964 r. Ibidem, s. 135.

Pożarniczego, Ratunkowego i Ochronnego. Ministrowi Spraw Wewnętrznych podlegały te same co wcześniej jednostki: Gabinet Ministra, Główny Inspektorat Ministra, Departamenty – Kadry i Szkolenia oraz Finansowy, jak również Biuro Ochrony Rządu¹¹.

Nowy podział jednostek organizacyjnych w MSW nie zmienił dotychczasowej równowagi sił, gdyż główne dwa piony odnowionej SB podlegały nadal Mieczysławowi Moczarowi i Antoniemu Alsterowi, którzy rywalizowali między sobą w tym ministerstwie. Ostatecznie jednak, wyścig o pierwszeństwo w MSW „wygrał” Moczar.

W dniu 15 czerwca 1960 r. utworzono Departament IV, który zajmować się miał sprawami walki z Kościołem. W tym roku nastąpiły także zmiany w kierownictwie MSW. Miejsce Antoniego Alstera zajął Franciszek Szlachcic. Dwa lata później, 12 grudnia 1964 r. Mieczysław Moczar został ministrem Spraw Wewnętrznych, a dotychczasowy minister Władysław Wicha „awansowany” został do Sekretariatu Komitetu Centralnego PZPR¹².

Szereg nowych posunięć organizacyjnych w WOP rozpoczęto już pod koniec lat pięćdziesiątych. W tym czasie opracowany został i ostatecznie zatwierdzony przez ministra Spraw Wewnętrznych „Perspektywiczny plan kierunku i zakresu zmian organizacyjnych w WOP w latach 1959 – 1963”. Przewidywał on przeprowadzenie w latach 1959 – 1961 następujących przedsięwzięć:

- rozbudowę systemu obserwacji na wybrzeżu oraz zorganizowanie na odcinku Ustka – Łazy radiolokacyjnego systemu wykrywania;
- stopniowe wprowadzanie do służby na morzu dalszych okrętów patrolowych typu „OP” (projektu 902) w celu wzmocnienia zagrożonych kierunków od strony morza;
- zorganizowanie i wprowadzenie do ochrony granicy morskiej nowej jednostki o nazwie „Samodzielna Eskadra Lotnictwa Rozpoznawczego WOP”;
- zwiększenie skuteczności w ochronie granicy zachodniej poprzez wzmocnienie załóg strażnic stosownie do stopnia zagrożenia poszczególnych odcinków, zorganizowanie nowych strażnic w „Worku Żytawskim” w związku z rozbudową Kombinatów Turoszowskiego oraz dalsze doskonalenie systemu sygnalizacji (US 2);

---

¹¹ ASG, sygn. 1611/73, k. 86 – 88; Zarządzenie nr 0105/60 ministra Spraw Wewnętrznych z 11.06.1960 r.

¹² A. Albert [W. Roszkowski], op. cit., s. 830.

- usprawnienie systemu ochrony granicy południowej poprzez dostosowanie etatów strażnic do stopnia zagrożenia poszczególnych odcinków, przeformowanie mniej aktywnych strażnic 5 Sudeckiej BWOP na placówki kadrowe oraz rozszerzenie i udoskonalenie metod działania służby niemundurowej WOP;
- uzyskanie dalszej poprawy kontroli ruchu granicznego w portach handlowych i rybackich oraz w przejściach granicznych.

Cztery z sześciu przyjętych punktów dotyczą ochrony morskiego odcinka granicy Polski. Ich realizacja przyczyniła się do powstania systemu ochrony granicy na Bałtyku opartego na: obserwacji wzrokowo – technicznej, działaniach okrętów patrolowych i lotnictwa nowoczesnego. W tym czasie (1958 – 1961) zmienił się także rozkład sił WOP na poszczególnych kierunkach Polski. Prawie o 5% zwiększono siły pododdziałów granicznych i odwodowych na zachodniej granicy – z 36,76% w 1958 r. do 41,68% w 1961. Na pozostałych liczebność tych pododdziałów zmniejszono o: 2,82%, a na morskiej (z 16,4% do 13,58%) oraz 1,51% na południowej granicy (z 39,3% do 37,79%) i 0,59% na wschodzie (7,54% do 6,95%). Największy wzrost liczebny odnotowała służba morska 16,85% i organizowana w latach 1958 – 1960 Samodzielna Eskadra Lotnictwa Rozpoznawczego WOP. Do służby granicznej przyjęto w tym okresie 17 nowych okrętów i kutrów, a 3 wycofano z eksploatacji¹³.

Kolejne zmiany organizacyjne

Istotne zmiany w MSW przeprowadzono w 1965 r. Jak podaje Henryk Dominiczak, były one wynikiem rozgrywek politycznych (personalnych) z Mieczysławem Moczarem i jego zwolennikami¹⁴. Mimo, że hipoteza ta budzi pewne wątpliwości, to przeprowadzone w MSW zmiany znacząco osłabiały pozycję tego ministra i jak się wydaje, miały znacznie głębszy zamysł. Mały one usankcjonować nowy podział sił w kierownictwie partyjnym oraz resortach siłowych, poprzez powołanie w Siłach Zbrojnych Wojsk Obrony Terytorium Kraju.

---

¹³ ASG, sygn. 1407/6, k. 515 – 525; Notatka służbowa nr 0282 z 24.01.1962 r. dla dowódcy WOP. G. Goryński, *Od „Strażnika I” do „Strażnika 1”*. Okręty i jednostki pływające polskich formacji granicznych w latach 1920 - 2000 [w:] *Militarne i gospodarcze aspekty polityki morskiej XX wieku*. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej przez Akademię Marynarki Wojennej w Gdyni 11 i 12 maja 2000 r. pod redakcją Jerzego Przybylskiego i Bogdana Zalewskiego. Gdynia 2001, Wyd. AMW, s.150 – 162.

¹⁴ H. Dominiczak, *op. cit.*, s. 136.

Przygotowania do kolejnej reorganizacji WOP – w świetle dokumentów – rozpoczęto już w połowie 1963 r. Wówczas to dowódca WOP powołał komisję która miała opracować wnioski i przedstawić propozycje dotyczące kierunków i zakresu zmian operacyjno – organizacyjnych w WOP, jakie należałoby planowo realizować w latach 1964 – 1970¹⁵.

Na początku 1965 r. dowódca WOP przedstawił dowódcy Wojsk Wewnętrznych gen. Tadeuszowi Pietrzakowi „Plan zmian organizacyjnych w WOP w latach 1965 – 1970”. Jego myślą przewodnią było stopniowe przekształcanie WOP w wyspecjalizowaną, zawodową formację typu milicyjnego, która nie rozpraszając sił i środków na wykonywanie zadań o charakterze militarno – obronnym, skupiłaby się wyłącznie na zadaniu ochrony granicy, zastępując dotychczasowe metody działania metodami zbliżonymi do stosowanych w pracy organów bezpieczeństwa i MO. Zasadniczy cel, jaki zamierzano w rezultacie zrealizowania zaplanowanych przedsięwzięć – według Dowództwa WOP – osiągnąć, było „uzyskanie poważnego efektu politycznego”. Miałby on nastąpić po zdjęciu wojska z granicy między państwami socjalistycznymi, z którymi Polska graniczyła. Ponadto planowana reorganizacja spowodować miała: ściślejsze powiązanie organów ochrony granicy z innymi pionami MSW, szczególnie z SB i MO, ale także umożliwić bardziej efektywne, a jednocześnie oszczędniejsze wykorzystanie sił i środków tego resortu. Zasadnicze założenia tego planu przewidywały następujące przedsięwzięcia:

- przekształcenie jednostek WOP na granicy wschodniej i południowej w jednostki złożone wyłącznie z zawodowych funkcjonariuszy, z zachowaniem do roku 1970 w tych jednostkach statusu wojskowego;
- niewielkie rozrzedzenie sił wojskowych ochraniających granicę zachodnią;
- utrzymanie bez zmian do 1970 r. zorganizowanego w 1964 r. systemu ochrony granicy morskiej;
- całkowitą likwidację batalionowego szczebla dowodzenia na granicy zachodniej;
- skorygowanie – stosownie do nowych potrzeb – etatów szkół oraz obowiązujących w nich programów nauczania;

---

¹⁵ ASG, sygn. 1611/72, k. 14, Notatka służbowa w sprawie propozycji perspektyw rozwojowych WOP w latach 1964 – 1970 (Pismo nr 001598/I z 14.11.1963 r.).

- całkowite zwolnienie jednostek WOP ochraniających granicę wschodnią i południową ze wszystkich aktualnych zadań mobilizacyjnych, a po zorganizowaniu tych jednostek ustalenie dla nich nowych zadań, dostosowanych do ich możliwości i zmienionej roli w ogólnej strukturze OTK;
- przygotowanie warunków do podobnego przekształcenia w latach 1970 – 1975 również pozostałych jednostek WOP ochraniających granicę zachodnią i morską oraz wyłączenie całej formacji ze składu Wojsk Wewnętrznych¹⁶.

W kolejnym piśmie adresowanym do dowódcy WW gen. bryg. Eugeniusz Dostojewski wskazywał stałe zasady, jakie uwzględniane były w przeszłości i będą w przyszłości przestrzegane przy zmianach organizacyjnych WOP:

1. uwzględniano polityczny charakter zadań wykonywanych przez WOP;
2. ściślej wkomponowywano „aparat ochrony granicy” w struktury resortu MSW w celu osiągnięcia korzyści wynikających z pełniejszej współpracy pokrewnych organów;
3. systematycznie przynosiły oszczędności etatowe bez zmniejszenia ich efektywności.

Dyktowała je – zdaniem dowódcy WOP – *„konieczność stałego dostosowywania form i sposobów ochrony granicy do sytuacji ogólnej, lokalnych warunków oraz posiadanych możliwości”*. Jednostki WOP, według niego, w rezultacie ciągłej ewolucji organizacyjnej, dawno już odbiegły od typowo wojskowej organizacji, zatraciły jednolitość organizacyjną, a niektóre z nich będące na wschodzie, stały się jednostkami o typowo milicyjnym charakterze. *„(...) Formy i system działania organów WOP – pisał gen. Dostojewski do gen. bryg. Tadeusza Pietrzaka – zastały tak silnie zespolone z działaniem organów Służby Bezpieczeństwa i MO województw przygranicznych, że rozerwanie tego układu współpracy uniemożliwiłoby wręcz skuteczną ochronę granicy, szczególnie wschodniej, południowej i przejść granicznych. Służba zwiadu i krg jest niemal organizacyjnie powiązana z szeregiem organów MSW w wykonywaniu swoich bieżących zadań, a szeroka problematyka administracji granicy rozwiązywana jest przez*

---

¹⁶ ASG, sygn. 1611/72, k. 83 – 109, Pismo dowódcy WOP nr 00140/II z 9.02.1965 r. do dowódcy WW.

organa WOP w ścisłej współpracy z centralnym i terenowym aparatem MSW” – argumentował E. Dostojewski¹⁷.

Zaproponował on dowódcy WW następujące rozwiązania:

- ochronę granicy lądowej, wszystkich przejść granicznych i portów powierzyć nowo sformowanej i pozostającej w ramach MSW zawodowej Straży Granicznej liczącej: 1659 oficerów, z czego 506 w KRG, 2891 mundurowych funkcjonariuszy zawodowych (w KRG 778) oraz 460 pracowników niemundurowych (w KRG 130);
- ochronę wybrzeża morskiego (za wyjątkiem portów) podporządkować Marynarce Wojennej, przekazując jej nadmorskie jednostki WOP, za wyjątkiem zwiadu i KRG w łącznym składzie etatowym: 571 oficerów, 420 podoficerów zawodowych, 4.692 żołnierzy służby zasadniczej i 104 pracowników cywilnych;
- Ministerstwu Obrony Narodowej przekazać: 1.031 etatów oficerskich 15.258 żołnierzy służby zasadniczej oraz 103 pracowników cywilnych. Pozostałe, oddać dopiero po sformowaniu Straży Granicznej i przekazaniu MW nadmorskich jednostek WOP;
- przekazać MON zwolnione obiekty koszarowe;
- przedstawione propozycje zrealizować w latach 1965 – 1969, w trzech okresach¹⁸.

Propozycja Dowództwa WOP o powołaniu nowej, zawodowej formacji do ochrony granicy Polski o nazwie Straż Graniczna, była oryginalna, sięgająca w swej istocie do przedwojennych wzorców. Jej zgłoszenie, na bazie krytyki wojskowego systemu ochrony, który uznano za nieskuteczny, było propozycją odważną, rzec by nowatorską.

Proponowana organizacja i skład etatowy Straży Granicznej opracowana została na przełomie kwietnia i maja 1965 r. przez zespół oficerów Dowództwa WOP pod przewodnictwem płk. Feliksa Stramika. Wskazywał on, że odejście od obowiązującej wówczas struktury organizacyjnej WOP i możliwość stopniowego ich przekształcania w formację zawodową typu policyjnego (sic!) uzależniona była od zmiany szeregu obowiązujących wtedy podstawowych założeń operacyjnych, na których opierała się działalność ich służbowa.

---

¹⁷ ASG, sygn. 1611/72, k. 191 – 195, Pismo dowódcy WOP nr 00279/I z 18.03.1965 r. do dowódcy WW; ASG, sygn. 1611/72, k. 160 – 163, Notatka służbowa szefa Sztabu WOP w sprawie realizacji perspektywnego planu rozwoju WOP w latach 1964 – 1965.

¹⁸ Ibidem, k. 194 – 195.

Gen. dyw. Feliks Stramik (ur. 20.11.1924 w Sanoku, zm. 04.04.2007) – w latach 1983 – 1990 ostatni dowódca Wojsk Ochrony Pogranicza. Uczestnik reorganizacji WOP w Straż Graniczną. Od 1991 r. w stanie spoczynku. Zdjęcie ze zbiorów córki Generała, Pani Joanny Stramik – Stefańskiej.

Płk Feliks Stramik wskazywał, aby:

- zwolnić WOP z wszelkich zadań mobilizacyjnych wykonywanych na rzecz innych formacji;
- zawęzić zadania WOP na wypadek wojny wyłącznie do ochrony granicy i współdziałania z wojskami OTK w strefie nadgranicznej, aby umożliwić zmniejszenie rozpiętości stanów osobowych okresu „P” i „W” i w ten sposób uniezależnić kształtowanie struktury organizacyjnej od konieczności zachowania stosunkowo szerokiej bazy mobilizacyjnej (o tym mowa będzie w ostatnim podrozdziale);
- przekazać ochronę granicy morskiej (z wyjątkiem portów) Marynarce Wojennej. Dowództwo MW musiałoby zorganizować w Sztapie Głównym odpowiedni organ wyspecjalizowany do spraw ochrony granicy;
- zastąpić dotychczasową (ściłą) ochronę granicy jej dozоровaniem, zaprzestać wykorzystywania w ochronie granicy lądowej wszelkich urządzeń służących do ujawniania nielegalnych przekroczeń (sygnalizacja, pas kontrolny) oraz prowadzenia (organizowania) pościgów z użyciem odwodów, za wyjątkiem wschodniej granicy, gdzie należałoby je organizować nadal w oparciu o dane przekazane przez stronę radziecką, ale z użyciem odwodów KBW i MO¹⁹.

Jednostki Straży Granicznej miały być formowane sukcesywnie, równolegle z wykonywaniem bieżących zadań w ochronie granic. Zawodowa Straż Graniczna wymagała także przekwalifikowania znacznej ilości oficerów i podoficerów zawodowych, pełniących w tym czasie służbę w WOP. Oprócz nich dodatkowo należało zaangażować do służby zawodowej w SG ok. 2500 ludzi, przede wszystkim odchodzących do rezerwy podoficerów służby zasadniczej. W Straży Granicznej, po zakończeniu czteroletniego procesu jej formowania, służyć miało: 1745 oficerów, 3698 podoficerów i 482 pracowników cywilnych. W 1965 r. planowano sformować Gdańską i Koszalińską jednostkę SG. Następnego roku Olsztyńską, Białostocką, Lubelską, Rzeszowską i Krakowską oraz rozpocząć kadrowanie batalionów w Gdańsku, Gdyni i Szczecinie. Rok później (1967 r.) zamierzano utworzyć Katowicką jednostkę SG, Wojewódzką Komendę SG w Wałbrzychu i Rejonową Komendę SG w Kłodzku oraz rozpocząć przeformowywanie strażnic na granicy zachodniej. W 1968 r. miano sformować Opolską jednostkę SG, skadrować GPK Terespol i kontynuować kadrowanie batalionu Szczecin

---

¹⁹ ASG, sygn. 1611/72, k. 136 – 137. Notatka służbowa nr 001895 z 20.08.1965 r. w sprawie warunków przekształcania WOP w formację zawodową typu policyjnego.

oraz przeformowywać strażnice na zachodniej rubieży. Proces tworzenia struktur Straży Granicznej planowano zakończyć w 1969 r. utworzeniem Rejonowych Komend SG w Szklarskiej Porębie i Zgorzelcu, Zielonogórskiej i Szczecińskiej jednostki SG oraz przeformowaniem dowództwa WOP w Centralną jednostkę SG.

Powstałe jednostki Straży Granicznej miały być na całkowitym zaopatrzeniu organów Milicji Obywatelskiej²⁰.

Skrajnie odmienną koncepcję wysunęło Ministerstwo Spraw Wewnętrznych. Według MSW, główną jej ideą było całkowite podporządkowanie tych wojsk Ministerstwu Obrony Narodowej. Włączenie Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Wojsk Ochrony Pogranicza i Prokuratury Wojsk Wewnętrznych w struktury Sił Zbrojnych PRL „*stworzyć miało warunki jednolitego dysponowania i dowodzenia nimi w ramach Wojsk Obrony Terytorium Kraju*”, nad którymi zwierzchność przejął gen. Grzegorz Korczyński. Zmiany te – w ocenie kierownictwa MON – pozwalały w sposób ekonomiczniejszy i bardziej operatywny (w całym państwie) przygotować wszystkie siły i środki OTK do realizacji „*właściwych im zadań operacyjnych w okresie zagrożenia i w czasie wojny*”. Uwidocznili się to wyjątkowo niestety w czasie wydarzeń grudniowych 1970 roku. W świetle mających nastąpić zmian podporządkowania WOP, Ministerstwo Obrony Narodowej przejęło odpowiedzialność za bezpośrednią ochronę granicy państwowej pomiędzy przejściami granicznymi. WOP w ramach nowego podporządkowania miały:

- nie dopuścić do nielegalnego przekraczania granicy na ochronianych odcinkach lądowych i morskich przy użyciu wydzielonych sił i środków;
- sprawować nadzór nad żegluga i urządzeniami morskich wód wewnętrznych, terytorialnych i pasa przyległego, jak również nad eksploatacją tych wód i dna morskiego;
- zabezpieczyć nienaruszalność znaków i urządzeń granicznych oraz wykonywać funkcje administracji państwowej w zakresie ochrony granic.

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych natomiast przejęło odpowiedzialność za ochronę granicy państwowej w przejściach

---

²⁰ ASG, sygn. 1611/72, k. 227 – 235; Notatka służbowa nr 00453/I z 17.05.1965 r. wykonana przez płk. Stramika do Zarządu I MSW.

granicznych oraz za operacyjne zabezpieczenie ochrony granic państwowych. Do zadań MSW należeć miała:

- kontrola ruchu w przejściach granicznych;
- organizacja i prowadzenie pracy operacyjnej w celu wykrywania i zapobiegania przestępczości granicznej;
- prowadzenie pracy dochodzeniowej i śledczej w sprawach przestępstw granicznych²¹.

Podporządkowanie Ministerstwu Obrony Narodowej Wojsk Wewnętrznych MSW miało wyraźnie podzielić ich kompetencje między te dwa resorty. MSW powinno przejąć całą odpowiedzialność za operacyjną ochronę granic oraz za działalność przejść granicznych. MON natomiast, ponosić miał pełną odpowiedzialność za ochronę granic państwowych pod względem militarnymi i za opracowanie oraz realizację zadań operacyjnych (bojowych) związanych z użyciem Wojsk Obrony Terytorium Kraju.

Wariant II zmian organizacyjnych wynikających z nowego podporządkowania Wojsk Wewnętrznych przewidywał utworzenie nowego systemu ochrony polskich granic. W okresie pokoju Ministerstwo Spraw Wewnętrznych ponosić miało odpowiedzialność za ochronę lądowych granic państwowych oraz w morskich portach handlowych i rybackich, jak też operacyjnie zabezpieczać morską granicę państwową. Do realizacji tych zadań zorganizować miano w latach 1966 – 1969 Straż Graniczną – wyspecjalizowaną formację milicyjną złożoną z funkcjonariuszy zawodowych, z zachowaniem dla niej do 1970 r. statusu wojskowego. Zadania Straży Granicznej miały być następujące:

- niedopuszczenie do nielegalnego przekraczania lądowych granic państwowych;
- kontrola ruchu osobowego w przejściach granicznych;
- organizowanie pracy operacyjnej w celu wykrywania i zapobiegania przestępczości granicznej na morskiej granicy;
- prowadzenie pracy dochodzeniowej w sprawach przestępczości granicznej;
- zabezpieczenie znaków i urządzeń granicznych na lądowej granicy;
- wykonywanie funkcji administracji państwowej w dziedzinie ochrony granic²².

---

²¹ ASG, sygn. 1611/72, k. 197 – 223; Pismo dyrektora Zarządu I MSW nr IB 00421/Insp. z 26.04.1965 r. do dowódcy WOP.

Zaproponowane w II wariantcie rozwiązania różniły się znacznie od poprzedniego. Ochroną granic Polski nadal zajmować się miało Ministerstwo Spraw Wewnętrznych. W miejsce Wojsk Ochrony Pogranicza utworzyć miano w ciągu czterech lat nową, zawodową formację policyjną pod nazwą Straż Graniczna. Miała ona zająć się głównie sprawami zabezpieczenia lądowych granic i kontrolować ruch graniczny. Na odcinku morskim jej działalność ograniczyć się miała tylko do działań służbowych w portach handlowych i rybackich oraz pracy operacyjno – rozpoznawczej.

Ostateczną podstawą zmiany podporządkowania Wojsk Wewnętrznych było rozporządzenie prezesa Rady Ministrów nr 41 z 24 czerwca 1965r, które podjęto w oparciu o decyzję Komitetu Obrony Kraju z 6 marca 1965 r. Na jego podstawie minister SW przekazywał:

- Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego – bez Nadwiślańskiej Brygady (powiększonej o trzy bataliony), batalionów łączności, rezerw MO i Służby Bezpieczeństwa oraz samodzielnej eskadry lotnictwa;
- Wojska Ochrony Pogranicza – bez pododdziałów kontroli ruchu granicznego oraz odpowiednich limitów osobowych, finansowych i materiałowych niezbędnych na sformowanie organu ochrony przejść granicznych;
- Wojskową Służbę Wewnętrzną, KBW i WOP zmniejszoną o ilość etatów potrzebnych do zabezpieczenia jednostek pozostających w MSW;
- Prokuraturę Wojsk Wewnętrznych, samodzielne wojewódzkie wydziały uzupełnień MSW, Przedsiębiorstwo Remontu Okrętów MSW „Westerplatte” oraz określoną część etatów żołnierzy i pracowników cywilnych wraz z obsadą osobową z organów centralnych resortu.

Na bazie odpowiednich limitów osobowych, materiałowych i finansowych pozostawionych w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych przez WOP minister SW zorganizować miał w latach 1966 – 1967 organ ochrony przejść granicznych złożony z funkcjonariuszy zawodowych i określić jego wewnętrzny statut. Według zarządzenia nr 41 prezesa Rady Ministrów – MSW przekazać miało do MON według stanu z 1 maja 1965 r. 47611 wojskowych i 1301 pracowników cywilnych, a we własnym podporządkowaniu pozostawić 5915 wojskowych i 128 pracowników cywilnych (zob. poniższą tabelę).

---

²² Ibidem, s. 197 – 223.

Z HISTORII OCHRONY GRANIC

Nazwa jednostki WOP	Nr etatu	Gen.	Oficerowie		Chorążych	Podoficerowie		
			Razem	starsi		Zawod.	Nadfer.	Sl. zasad.
DWOP	346/20	8/2	252/245	229/194	0	19/19	0	3/1
SKŁ WOP	351/4	0	7/7	1/1	0	7/4	0/3	14/13
SKSam. WOP	355/5	0	3/3	1/0	0	3/3	0	7/12
Skład. Sam. WOP	359/10	0	1/1	0	0	3/3	0	0
Klub DWOP	346/17	0	1/1	1/1	0	0	0	1/0
OS WOP	348/28	1/0	106/96	69/43	0	43/34	0/3	52/81
Szk.Podof. Łącz. WOP	348/31	0	41/36	7/4	0/1	10/7	0/3	64/65
Szk.Sam.WOP	348/35	0	38/32	15/7	0	59/40	0/19	69/78
ZTPsów Sl. WOP	348/30	0	10/7	5/3	0/1	12/12	0/1	16/12
Szk.Podof.Sanit.WOP	348/34	0	7/4	2/2	0	1/1	0	12/10
Archiwum WOP	348/18	0	2/2	1/1	0	0	0	0
Dom Wypoczynkowy Duszniki	361/8	0	0	0	0	0	0	0
3 Karpacka BWOP	352/66	0/1	207/185	67/48	0	148/97	0/41	116/106
4 Górnośląska Brygada WOP	352/67	1/0	293/257	70/57	0	159/121	0/35	272/255
5 Sudecka BWOP	352/68	1/0	215/193	57/38	0	125/88	0/33	178/164
8 Łużycka BWOP	352/69	1/0	296/262	71/43	0/3	114/96	0/17	336/345
9 Lubuska BWOP	352/70	1/0	290/266	75/47	0	101/72	0/24	334/311
12 Pomorska BWOP	352/71	1/0	354/322	90/65	0	114/86	0/24	364/319
15 Bałtycka BWOP	352/72	1/0	173/158	65/41	0	93/53	0/15	191/168
16 Kaszubska BWOP	352/73	1/0	299/266	83/60	0	123/78	0/26	261/223
19 Kętrzyński Oddział WOP	354/23	0	53/41	13/6	0	18/15	0/3	28/26
22 Biabostocki OWOP	354/24	0	89/80	19/12	0	32/23	0/7	60/54
23 Chełmski OWOP	354/25	0	75/68	18/14	0	23/23	0	43/41
26 Przemyski OWOP	354/26	0	118/108	29/22	0	73/36	0/30	62/47
GPK Okęcie	358/14	0	19/19	2/2	0	12/10	0	0
GPK Terespol	358/15	0	32/29	5/4	0	7/6	0/1	10/12

Z HISTORII OCHRONY GRANIC

SELR WOP	319/4	0	49/43	11/3	0	3/27	0/44	62/46
Szefostwo Sl.Mor. WOP	346/19	0	38/37	27/18	0	15/15	0	7/2
SSM WOP Gdańsk	348/46	0	44/35	12/8	0/1	21/14	0/6	19/78
Dywizjon OP w Świnoujściu	350/7	0	35/30	10/3	0	51/37	0/6	102/9
Dywizjon OP w Kołobrzegu	350/8	0	54/43	14/1	0	38/30	0/7	107/17
Dywizjon OP w Gdańsku	350/9	0	38/36	10/4	0	68/59	0/9	125/1
Nieetat.Gr.Bud. Luta		0	0	0	0	0	0	0/1
Akademie, Szkoły i Kursy		0	0	0/112	0/27	0	0	0
Razem w jednostkach WOP		17/2	3238-3024	1079-779	0/6	1527-1109	0/317	2915-2506
6 SKSam.MSW	310/5	0	6/6	1/0	0	3/2	0	11/19
Nazwa jednostki WOP	Podchor.	Szer.	Ogółem wojskow.	Elewi	Pracownicy			
					Um.	Fiz.	Sezon.	
DWOP	0	10/16	292/283	0	81/81	0/40	0	
SKŁ WOP	0	57/96	85/123	0	32/32	0/2	0	
SKSam. WOP	0	43/58	56/76	0	4/4	0/9	0	
Skład. Sam. WOP	0	3/3	7/7	0	0	0	0	
Klub DWOP	0	8/9	10/10	0	1/1	0	0	
OS WOP	228/90-266/115	165/260	685/855	0	39/34	0/76	0	
Szk.Podof. Łącz. WOP	0	404/511	519/623	347/373	5/5	0	0	
Szk.Sam.WOP	0	177/37	343/206	162/205	10/10	0/7	0	
ZTPsów St. WOP	0	62/18	100/51	0	1/1	0	0	
Szk.Podof.Sanit.WOP	0	1/1	21/16	0	0	0	0	
Archiwum WOP	0	2/1	4/3	0	4/4	0/1	0	
Dom Wypoczynkowy Duszniki	0	0	0	0	4/3	0/13	0	
3 Karpacka BWOP	0	720/812	1192/1241	0	48/45	0/58	0	
4 Górnośląska Brygada WOP	0	1890/1588	2615/2256	170/180	49/49	0/92	0/14	
5 Sudecka BWOP	0	1125/1014	1644/1492	108/123	43/42	0/82	0/13	
8 Łużucka BWOP	0	2153/1999	2900/2722	215/223	55/51	0/88	0/10	

Z HISTORII OCHRONY GRANIC

9 Lubuska BWOP	0	2274/2200	3000/2873	263/267	51/46	0/89	0/12
12 Pomorska BWOP	0	2451/2570	3284/3321	265/261	53/57	0/86	0/16
15 Bałtycka BWOP	0	1112/1489	1570/1883	121/139	42/41	0/54	0/8
16 Kaszubska BWOP	0	1621/1689	2305/2281	144/186	50/53	0/72	0
19 Kętrzyński Oddział WOP	0	152/217	250/302	0	6/5	0/12	0
22 Białostocki OWOP	0	344/391	525/555	20/20	16/16	0/50	0/8
23 Chełmski OWOP	0	249/286	390/418	0	14/12	0/39	0
26 Przemyski OWOP	0	405/412	658/633	0	22/20	0/51	0/3
GPK Okęcie	0	1/1	32/30	0	4/4	0	0
GPK Terespol	0	88/117	137/165	0	2/2	0/7	0/2
SELR WOP	0	131/97	227/227	0	12/8	0/6	0/4
Szefostwo Śl.Mor. WOP	0	34/47	94/101	0	9/9	0/9	0/2
SSM WOP Gdańsk	0	401/633	485/767	390/464	1/1	0/1	0
Dywizjon OP w Świnoujściu	0	172/236	360/318	0	3/0	0	0
Dywizjon OP w Kołobrzegu	0	161/218	360/315	0	3/0	0	0
Dywizjon OP w Gdańsku	0	210/292	441/397	0	3/0	0	0
Nieetat.Gr.Bud. Luta	0	0/29	0/30	0	0	0	0
Akademie, Szkoły i Kursy	0	0	0/112	0	0	0	
Razem w jednostkach WOP	228/90-266/115	16626-17347	24641-24692	2205-2441	667-636	0/944	0/112
6 SKSam.MSW	0	80/131	100/158	0	0	0	0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie ASG, sygn. 1611/40, k. 1-2.

Faktycznie²³ ilość przekazanych do MON wojskowych była o 801 etatów wyższa i wynosiła 48412. Pod względem dowodzenia

²³ Ogólnie do MON przechodziło (etatów), a w MSW pozostawało:

-	Generalów	31	1
-	ofic. Starszych	2058	244
-	ofic. młodszych	3463	666
-	Chorążych	9	0
-	Podofic. zawodowych	2566	405

przekazanie Wojsk Wewnętrznych nastąpiło: 1 lipca 1965 r., a gospodarczym dopiero 1 stycznia 1966 r.²⁴.

Z przekazanych wojsk Ministerstwo Obrony Narodowej zorganizowało odrębną formację o określonym profilu szkolenia, stosownym do zadań w zakresie zapewnienia „*porządku wewnętrznego i bezpieczeństwa publicznego*” oraz do ochrony w czasie pokoju i wojny granic państwowych poza przejściami granicznymi, wykorzystując dotychczasowe doświadczenia i tradycje tych wojsk. Straż Graniczna, która w planach liczyć miała ok. 5,5 tys. oficerów i podoficerów (25% ogólnego stanu WOP) miała przejąć zadania Wojsk Ochrony Pogranicza. Rozwiązanie takie nawiązywało do okresu przedwojennego, do lat 1928 – 1939, w których ochronę południowej, zachodniej i częściowo północnej granicy sprawowała formacja o tej samej nazwie. Projekt ten, zapewne z powodów politycznych, nie zyskał jednak akceptacji.

Wojska Ochrony Pogranicza po przejściu do MON włączono w skład podległych Głównemu Inspektorowi Obrony Terytorialnej Wojsk Wewnętrznych, do których należały również Wojska Obrony Wewnętrznej. Główny Inspektor OT – gen. dyw. Grzegorz Korczyński, podlegał bezpośrednio ministrowi Obrony Narodowej (stanowisko to utworzono w lipcu 1965 r.). Kierował on:

- przygotowaniem obrony lądowej terytorium kraju;
- działalnością Wojsk Wewnętrznych oraz jednostek obrony terytorialnej;
- przygotowaniem polowych stanowisk kierowania naczelnymi organów państwowych;

-	Podofic. sł. zasadniczej	6031	495
-	Szereg. i podchorążych	34254	3303
	Razem	48412	5114

W MSW pozostawało z:

- KBW 4250 wojskowych i 86 pracowników cywilnych;
- WOP 830 wojskowych i 39 pracowników cywilnych;
- WSW 34 wojskowych i 3 pracowników cywilnych.

ASG, sygn. 1611/72, k. 370; Załącznik do zarządzenia nr 41 prezesa Rady Ministrów z 24.06.1965 r.

²⁴ ASG, sygn. 1611/72, k. 253 – 259; Pismo dyrektora Zarządu I MSW nr IB 00572/Insp. z 15.06.1965 r. do dowódcy WOP. H. D o m i n i c z a k, Zarys historii Wojsk Ochrony Pogranicza 1945 – 1985, Warszawa 1985, s. 80.

- koordynował przedsięwzięcia w zakresie powszechnego przygotowania obronnego ludności.

Obowiązki te realizował przy pomocy trzech zastępców²⁵, oraz podległych w zakresie spraw obrony terytorialnej dowódców okręgów wojskowych.

Ścisłe współpracował ze: Szefem Sztabu Generalnego WP, Głównym Inspektorem Szkolenia, Szefem Głównego Zarządu Politycznego WP, Głównym Kwatermistrzem WP, Szefem Wojskowej Służby Wewnętrznej i Szefem Departamentu Kadr MON oraz innymi szefami instytucji centralnych MON²⁶. Działalnością wojsk bezpośrednio podległych Głównemu Inspektorowi OT (WOP i WOW) kierował z upoważnienia jego zastępcy. Przejął on nie tylko kierownictwo, ale również nadzór nad działalnością Szefostwa WOW i WOP.

Do jego obowiązków należało także: kierowanie realizacją zadań związanych m.in. z ochroną granic, zwalczaniem klęsk żywiołowych, akcji rozminowania terenu; współpracą z instytucjami wojskowymi i organami administracji państwowej w sprawach mających związek z działaniami podległych instytucji oraz współdziałaniem z MSW w zakresie utrzymania „*bezpieczeństwa wewnętrznego i porządku publicznego*” oraz ochrony naczelnych organów państwowych²⁷.

---

²⁵ Głównemu Inspektorowi OT podlegali bezpośrednio:

- Szef Inspektoratu OT – Zastępca Głównego Inspektora OT, który kierował działalnością Inspektoratu OT, a szczególnie: planowaniem operacyjnym lądowej obrony terytorialnej, szkoleniem wojsk i sztabów, planowaniem organizacji polowych stanowisk kierowania KOK i jego działów, sprawami mobilizacyjnymi i planowaniem materiałowo – technicznym oraz koordynowaniem działalności instytucji podległych Głównemu Inspektorowi OT;
- Zastępca Głównego Inspektora OT, kierował działalnością wojsk bezpośrednio podległych Głównemu Inspektorowi OT – Wojskami Ochrony Pogranicza i Wojskami Obrony Wewnętrznej;
- Szef Inspektoratu Powszechnej Samoobrony – Zastępca Głównego Inspektora OT, kierował rozwijaniem i przygotowaniem oddziałów samoobrony, powiadamianiem i alarmowaniem ludności, koordynacją działalności organizacji społecznych w zakresie ich udziału w systemie obrony terytorialnej oraz inwestycjami z zakresu powszechnej obrony ludności.

ASG, sygn. 1645/4, k. 204 – 210; Zarządzenie ministra Obrony Narodowej nr 017/ MON z 27 lipca 1965 r.

²⁶ ASG, sygn. 1645/4, k. 204 – 210; Zarządzenie ministra Obrony Narodowej nr 017/ MON z 27 lipca 1965 r.

²⁷ ASG, sygn. 1645/4, k. 211 – 228; Zarządzenie Głównego Inspektora OT nr 01 z 29 lipca 1965 r.

Zakres działalności Szefostwa WOP obejmował:

- dowodzenie Wojskami Ochrony Pogranicza i przygotowanie ich na wymaganym poziomie gotowości bojowej, wyszkolenia i „*stanu moralno – politycznego*”;
- kierowanie ochroną granicy państwowej;
- opracowywanie propozycji dotyczących systemu ochrony granic;
- organizowanie łączności dowodzenia i współdziałania niezbędnej w ochronie granicy państwowej, a także ich obserwacji za pomocą aparatury radiolokacyjnej i podczuwieni;
- organizowanie współpracy z organami ochrony granic MSW, Milicji Obywatelskiej i Służby Bezpieczeństwa;
- kontrolowanie działalności operacyjno – służbowej podległych jednostek WOP;
- organizowanie i kierowanie pracą podległego aparatu zwiadu;
- kierowanie szkoleniem bojowym w jednostkach WOP na podstawie wytycznych Głównego Inspektoratu OT oraz udział w organizowanych kontrolnych i inspekcjach;
- prowadzenie spraw z zakresu służby wojskowej podległego stanu osobowego oraz opracowywanie i przedstawianie Głównemu Inspektorowi OT wniosków dotyczących organizacji WOP i ich wyposażenia²⁸.

Całokształtem działalności Wojsk Ochrony Pogranicza kierował, przy pomocy trzech zastępców, Szef – WOP²⁹. Służbowa działalność Szefostwa WOP nie ograniczała się do kierowania ochroną granic

---

²⁸ ASG, sygn. 1611/72, k. 311 – 341; Notatka służbowa szefa Sztabu Generalnego, gen. dyw. W. Jaruzelskiego nr 0308 z 19.07.1965 r. do ministra Obrony Narodowej; ASG, sygn. 1645/4, k. 211 – 228; Zarządzenie Głównego Inspektora OT nr 01 z 29 lipca 1965 r.

²⁹ Zastępca szefa WOP kierował pracą:

- Oddziału Operacyjno – Szkoleniowego;
- Oddziału Łączności i Obserwacji Technicznej;
- Wydziału Organizacyjno – Ewidencyjnego;
- Wydziału Ogólno – Administracyjnego;

Zastępca szefa WOP do spraw zwiadu kierował pracą Zarządu Zwiadu, a zastępca szefa WOP do spraw morskich był jednocześnie dowódcą brygady morskiej. ASG, sygn. 1836/2, k. 20 – 43; Pismo szefa WOP nr 0588/Oper z 17.02.1966 r. do zastępcy Głównego Inspektora OT.

i dowodzenia wojskami. Jego powinności obejmowały również organizowanie niezbędnego w zakresie spraw granicznych współdziałania. Nowymi elementami, którymi zajmować się musiało szefostwo WOP, a które mocno akcentowana w Głównym Inspektoracie OT, były zagadnienia nie związane bezpośrednio z ochroną granic, ale obejmujące szkolenie bojowe wojsk OT, czy kwestie administracji wojskowej.

Podporządkowanie Wojsk Ochrony Pogranicza Głównemu Inspektoratowi OT spowodowało niepotrzebne rozczłonkowanie jednolitego dotąd – tworzonego przez dwadzieścia lat – systemu ochrony granic. Odtąd „zieloną” granicę Polski ochraniać mieli żołnierze WOP, będący w MON, a przejścia graniczne oraz ruch osobowy i towarowy kontrolowali funkcjonariusze MSW. Funkcjonujące dotąd Dowództwo WOP, sztab i służby dowództwa rozformowano. W ich miejsce powołano Szefostwo Wojsk Ochrony Pogranicza,³⁰ które stało się specjalistyczną instytucją MON przeznaczoną do organizowania ochrony granic państwowych. Natomiast struktura organizacyjna Wojsk Ochrony Pogranicza (brygad i oddziałów WOP) po przejściu do nowego ministerstwa nie uległa istotnym zmianom.

Specjalna rola zwiadu WOP

O działaniach specjalnych WOP (zwiadu) była wcześniej już mowa. Teraz więcej informacji o strukturze Zarządu II. Zwiad podlegał zastępcy dowódcy WOP do spraw specjalnych, a później zwiadu. Pion ten odpowiadał za organizowanie pracy kontrwywiadowczej (kw) w celu

---

³⁰ W pierwotnej strukturze Szefostwo WOP organizacyjnie składać się miało z następujących elementów:

- kierownictwa;
- Oddziału Operacyjno – Szkoleniowego;
- Oddziału Łączności i Obserwacji Technicznej;
- Wydziału Organizacyjno – Ewidencyjnego;
- Zarządu Politycznego;
- Zarządu Zwiadu;
- Wydziału Normatywno – Prawnego;
- Wydziału Ogólno – Administracyjnego;
- Oddziału Służby Morskiej (w Gdańsku).

Ogólnie liczyć ono miało 136 etatów wojskowych (5-gen, 120-ofic, 5-chor, 4-podoficerów i 2 szeregowych) oraz 31 pracowników cywilnych. ASG, sygn. 1611/69, k. 419 – 439; Pismo szefa Zarządu Organizacyjnego Sztabu Generalnego nr 0331 z 29.08.1965 r. do dowódcy WOP.

wykrywania i zapobiegania przestępczości granicznej – wykrywanie kanałów przerzutowych i przesyłowych, ujawnianie osób dokonujących przestępstw granicznych oraz osób powiązanych z działalnością obcych wywiadów. Zarząd II WOP do czasu podporządkowania ministerstwu ON był odpowiedzialny m.in. za:

- organizowanie i kierowanie działalnością służby kw i śledczej wydziałów II brygad i oddziałów WOP;
- zatwierdzanie ważniejszych pozyskań współpracowników, rozpracowań, planów przedsięwzięć, planów pracy oraz ewidencji operacyjnej;
- udzielanie pomocy wydziałom II w organizowaniu pracy kw na poszczególnych odcinkach granicy w prowadzeniu rozpracowań i w wykonywaniu trudnych i skomplikowanych przedsięwzięć operacyjnych;
- prowadzenie ważniejszych rozpracowań spraw ewidencji operacyjnej i kontynuowanie współpracy z bardziej cenniejszymi źródłami informacji;
- prowadzenie rejestracji agentury i spraw ewidencji operacyjnej oraz odpowiedniej kartoteki tajnych współpracowników (tw) i spraw;
- zaopatrywanie służby kw w fundusz operacyjny i sprzęt techniczny oraz organizowanie i prowadzenie ewidencji operacyjnej;
- prowadzenie kontroli i rozliczeń z funduszu operacyjnego, sprzętu technicznego i fotograficznego przydzielonego wydz. II;
- prowadzenie postępowania przygotowawczego w sprawach przestępstw granicznych zgodnie z dekretem o ochronie granic państwa;
- przygotowywanie wytycznych i zarządzeń do pracy dochodzeniowej (śledczej), uwzględniając aktualny stan prawny;
- sprawowanie nadzoru nad pracą dochodzeniową (śledczą) i tymczasowymi aresztami w jednostkach WOP oraz udzielanie pomocy wydz. II w tej działalności, a także prowadzenie ważniejszych spraw śledczych i dochodzeniowych;
- prowadzenie kartoteki osób aresztowanych i zatrzymanych za przestępstwa (wykroczenia) graniczne oraz kartoteki spraw dochodzeniowych i śledczych, aktualnie prowadzonych przez oficerów śledczych WOP;

- opracowywanie sprawozdań z całokształtu pracy Zarządu II dla MSW i Prokuratury Generalnej;
- udzielanie informacji pokrewnym jednostkom operacyjnym o osobach aresztowanych i zatrzymanych za przestępstwa (wykroczenia) graniczne;
- przygotowywanie analiz stanu bezpieczeństwa i nienaruszalności granic państwa oraz stanu przestępczości granicznej dla MSW, Prokuratury Generalnej i Szefostwa WSW MON;
- przygotowywanie i prowadzenie krótkotrwałych kursów specjalistycznych dla oficerów: kw, śledczych i innych służb, w celu należytego przygotowania kadry do pełnienia obowiązków służbowych;
- przygotowywanie programów szkoleń funkcyjnych oficerów zwiadu oraz podchorążych OSWOP oraz opracowywanie materiałów i prowadzenie zajęć w ramach tych szkoleń, jak też kontrolowanie tego typu szkoleń;
- organizowanie ścisłego współdziałania w zakresie kontrwywiadowczej ochrony granic państwa z organami SB i MO.

Do 1 lipca 1965 r. Zarząd II WOP organizował i kierował także całokształtem zagadnień kontroli ruchu granicznego³¹.

Zakres działalności Zarządu Zwiadu WOP (ZZ) zasadniczo nie zmienił się po zmianie podporządkowania tych wojsk. Nadal kontynuował on kontrwywiadowcze zabezpieczenie ochrony granic PRL przed „*penetracją obcych wywiadów i elementów przestępczych*”. Jego pracą kierował szef ZZ, który był jednocześnie zastępcą Szefa WOP do spraw zwiadu oraz przełożonym wszystkich żołnierzy tej formacji.

Do zasadniczych obowiązków Zarządu Zwiadu Szefostwa WOP należało m.in.

- zwalczanie penetracji pogranicza;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających zebranie materiałów z ośrodków wywiadowczych państw kapitalistycznych, dotyczących zagrożenia granicy państwa i pogranicza;
- podejmowanie decyzji w sprawie stosowania techniki operacyjnej i innych przedsięwzięć specjalnych;

---

³¹ ASG, sygn. 1836/6, k. 47 – 72, Pismo szefa Sztabu WOP płk. Bronisława Wąsowskiego nr 0607 z 7.08.1965 r. do wiceministra ON GŁ.IOT gen. dyw. G. Korczyńskiego.

- wykonywanie zadań kw i kontrolnych na odcinku uproszczonego ruchu granicznego, przejść gospodarczych i morskiego rybołówstwa przybrzeżnego;
- organizacja bezpośredniej ochrony i zabezpieczenia granicy na kierunkach wskazanych przez przełożonych;
- organizacja szerokiej współpracy z ludnością pogranicza w celu zapewnienia dopływu informacji o przestępczej działalności oraz udziału tej ludności w ochronie granicy – współpraca w tej dziedzinie z Oddziałem Operacyjno – Szkoleniowym SzWOP i Zarządem Politycznym Wojsk Wewnętrznych;
- opracowywanie propozycji i wniosków w sprawie organizacyjnego rozwoju służby zwiadu oraz jej struktury organizacyjnej;
- kierowanie pracą kw organów zwiadu podległych jednostek, zwalczanie przestępczości skierowanej przeciwko bezpieczeństwu i nienaruszalności granic;
- kierowanie operacyjno – śledczą działalnością oficerów śledczych WOP, nadzór nad przestrzeganiem przepisów prawa i zasad praworządności wynikających z KK i KPK podczas prowadzenia postępowań przygotowawczych w sprawach o przestępstwa graniczne;
- rejestracja źródeł informacji, spraw operacyjnych i osób stanowiących przedmiot operacyjnego zainteresowania organów zwiadu według zasad ogólnie przyjętych w organach kw;
- prowadzenie kartoteki ogólnoinformacyjnej i statystycznej dla potrzeb wewnętrznych i innych organów pokrewnych;
- zaopatrywanie organów zwiadu w fundusz dyspozycyjny, sprzęt techniczny (fotograficzny), niezbędne materiały i druki oraz kontrola gospodarowania nimi;
- nadzór nad przestrzeganiem przepisów o ochronie tajemnicy państwowej i służbowej oraz prowadzeniem biurowości w organach zwiadu;
- organizowanie szkoleń zwiadowczych i krótkotrwałych kursów specjalistycznych w jednostkach WOP i OSWOP;
- opracowywanie programów i materiałów pomocniczych do szkolenia zwiadowczego oraz zaopatrywanie podległych organów w materiały wydawane przez organy pokrewne, jak też prowadzenie biblioteki fachowej;

- wydawanie biuletynów szkoleniowych i informacyjnych o aktualnych formach działalności obcych wywiadów i elementów przestępczych oraz bieżących problemach zwiadu;
- organizacja współdziałania z Zarządem II Sztabu Generalnego WP, szefostwem WSW, SB MSW, KGMO, Centralnym Zarządem Ceł, Centralną Prokuraturą i Ministerstwem Sprawiedliwości, w zakresie koordynacji działań organów zwiadu z działaniami wymienionych instytucji;
- udział w opracowywaniu planów mobilizacyjnych, szkoleniu rezerw i przygotowywaniu składu osobowego organów zwiadu do wykonywania zadań w warunkach zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w początkowym okresie wojny;
- udział w organizacji współdziałania z organami granicznymi ZSRR, CSRS i NRD w zakresie niezbędnym dla ochrony i bezpieczeństwa granic;
- udział w pracach Szefa WOP i GIOT, a zwłaszcza w przygotowywaniu propozycji kadrowych dotyczących organizacji zwiadu, organizacji szkolenia łączności, ochrony i zabezpieczenia lokalnego ruchu granicznego;
- załatwianie skarg i wniosków wynikających z działalności organów zwiadu³².

Mimo, że Wojska Ochrony Pogranicza włączone zostały do MON bez pododdziałów kontroli ruchu granicznego liczących 1631 etatów wojskowych i 39 etatów pracowników cywilnych – które pozostały w MSW, to nadal wykonywały szereg ich zadań. Zapewniały one osłonę statków kapitalistycznych oraz realizowały inne zadania kontrolne w portach handlowych Gdańska, Gdyni i Szczecina, do których angażowano żołnierzy batalionów portowych WOP. Ponadto wojska te spełniały funkcję kontrolną ruchu granicznego: w przejściach małego ruchu granicznego III kategorii (które przeznaczono dla potrzeb gospodarczych); do sprawdzania uproszczonego ruchu granicznego na granicy polsko – radzieckiej oraz do nadzoru rybołówstwa łódzkiego bazującego poza przystaniami rybackimi na granicy morskiej³³.

Te dodatkowe obowiązki realizowane przez żołnierzy WOP skłoniły ministrów Obrony Narodowej i Spraw Wewnętrznych do

---

³² ASG, sygn. 1836/2, k. 20 – 43, Pismo Szefa WOP płk. Mieczysława Dębickiego nr 0588/Oper. z 17.02.1966 r. do zastępcy GŁ.IOT – szefa Inspektoratu OT gen. bryg. Tadeusza Hupałowskiego.

³³ ASG, sygn. 1611/72, k. 346 – 348; Notatka służbowa nr 00902/II z 19.10.1965 r. do Zarządu III Sztabu Generalnego.

ponownego uregulowania wspomnianych spraw. W wyniku dwustronnych konsultacji ustalono zmianę tych fragmentów zarządzenia prezesa Rady Ministrów nr 41 z 24 czerwca 1965 r., które budziły jeszcze wątpliwości. Nowe ustalenia dotyczyły terminu oraz limitów osobowych, w oparciu o które zorganizowany zostanie przez MSW organ ochrony przejść granicznych. Miał on ostatecznie powstać do końca 1970 r. – pierwotnie utworzyć go miano do końca 1967 r. i składać się miał z zawodowych funkcjonariuszy. Do zorganizowania tego organu Minister Spraw Wewnętrznych powinien wykorzystać nie przekazaną do MON część limitów osobowych, finansowych i materiałowych, byłych Granicznych Placówek Kontrolnych WOP (1631 etatów wojskowych i 39 pracowników cywilnych) oraz nowe uzgodnione limity osobowe – 781 etatów wojskowych i 5 pracowników cywilnych – które MON, na wniosek MSW, miał przekazywać sukcesywnie. Ponadto ustalono, że osłona statków państw kapitalistycznych w portach: Gdańska, Gdyni, Helu, Władysławowa, Kołobrzegu, Świnoujścia i Szczecina oraz współdział żołnierzy WOP w realizacji zadań organów kontroli ruchu granicznego w tych portach, a także w przejściach kolejowych i drogowych miano realizować do czasu przejęcia tych zadań przez resort Spraw Wewnętrznych. Żołnierze WOP kontrolować mieli ruch w przejściach małego ruchu granicznego kategorii II i III oraz uproszczony ruch graniczny poza przejściami³⁴.

Uzgodnienia w 1966 r. wszystkich zagadnień kompetencyjnych i gospodarczych między MSW i MON, zakończyło proces zmiany podporządkowania Wojsk Wewnętrznych. Dla żołnierzy WOP, zaczął się nowy okres dostosowywania do wymogów Ministerstwa Obrony Narodowej. Dotychczasowe doświadczenia operacyjne, uzyskane w okresie 1949 – 1965, miały zostać w strukturze wojsk Obrony Terytorialnej wzbogacone o nowe treści. Przez 16 lat funkcjonujące w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego Wojska Ochrony Pogranicza, w zależności od sytuacji wewnętrznej i zewnętrznej, poddano różnym modyfikacjom, wyznaczając im odpowiedzialną rolę do spełnienia. Zakres oddziaływań na kadrę tej formacji był szczególnie zależny od politycznych (partyjnych) wymagań stawianych przed tym resortem. Rozmiar tych zabiegów oddaje tekst listu pracowników organów bezpieczeństwa skierowany do ministra Radkiewicza w 50 rocznicę (jego urodzin. „(...) *Ty, jako organizator i kierownik – czytamy w nim – wychowujesz i uczysz nas bezgranicznego oddania i miłości do Partii, do*

³⁴ ASG, sygn. 1645/1, k. 498 – 501; Pismo ministra ON nr 001073/Oper z 28.03.1966 r. do ministra Spraw Wewnętrznych.

Narodu, do wszystkich ludzi pracy, uczysz nas bezlitosnej nienawiści do wroga klasowego, do zdrajców narodu, do najmitów obcego wywiadu – wychowujesz nas w duchu wskazań Wielkiego Feliksa Dzierżyńskiego na godnych Jego imienia bojowników, stojących na straży największej zdobyczy naszego narodu – Władzy Ludowej. Własnym swym przykładem i postawą pomagasz nam w trudnych chwilach, prostujesz nasze błędy, uczysz trafnie wyszukiwać wroga i pod Twoim kierownictwem organa bezpieczeństwa wykonywały stawiane przez Partię zadania, krzyżując zbrodnicze plany imperialistycznych ludobójców. Widzimy jeszcze w swojej pracy wiele braków i niedociągnięć, za mało w nas jeszcze wytrwałości w politycznym i operacyjnym rozpoznaniu co raz podstępniejszych i nikczemniejszych metod wrogiego działania (...). Dzisiaj w obliczu wzmagającej się agresywności agentów imperialistycznych zagrażających bezpośrednio naszej gospodarce narodowej, próbujących podważyć siłę obronną naszego Państwa i stabilizację polityczną okresu budowy podstaw socjalizmu – zobowiązujemy się jeszcze bardziej wzmocnić nasze wysiłki dla szybkiego przewyciężenia braków ciążących obecnie na naszej pracy, celem uzyskania większej ofensywności w wynajdywaniu i unicestwieniu wroga i jego zbrodniczych zamierzeń”³⁵.

Podporządkowanie Wojsk Ochrony Pogranicza Ministerstwu Bezpieczeństwa Publicznego, a później Spraw Wewnętrznych sprawiło, że przyjęły one powszechnie stosowane w tym resorcie metody działań, stając się kolejnym narzędziem „bezpieczeństwa”, w procesie sowyetyzacji Polski.

* * *

Pierwszy dwudziestoletni okres działalności Wojsk Ochrony Pogranicza ukazuje ich aspekty działalności w sferze politycznej, militarnej, jak też bezpieczeństwa. Istniejący w tym okresie, a szczególnie w pierwszym dziesięcioleciu, system ochrony granicy wykazywał się niedoskonałością i wyjątkową represyjnością, nadmiernie ograniczał dostęp ludności do morza oraz korzystania z jego bogactw. Ograniczał on także możliwości wyjazdu Polaków z kraju. Presja społeczna i naciski poszczególnych instytucji starały się wpływać na kierownictwo WOP w celu znoszenia szeregu rygorów administracyjnych.

---

³⁵ List ten datowano 19 stycznia 1953 r. Przesłany on został przez dyrektora Gabinetu Ministra BP ppłk. M. Drzewieckiego do komendanta głównego MO, dowódcy KBW, dowódcy WOP, dyrektorów departamentów i kierowników samodzielnych jednostek organizacyjnych. Dowódca WOP płk Michał Przoński polecił podać jego treść do wiadomości wszystkich swoich zastępców, którzy fakt ten potwierdzili własnoręcznym podpisem. ASG, sygn. 1285/165, k. 50 – 52; Pismo dyrektora Gabinetu Ministra nr AC – R – 200/53 z 19.01.1953 r. do dowódcy WOP.

Skutki te były raczej ograniczone, by nie powiedzieć mizerne. Dowództwo WOP do znoszenia utrudnień nie było skore. W sytuacji „politycznej odwilży” podjęło działania, które miały kompensować znoszone ograniczenia. Zastosowanie techniki miało w pełni zapewnić efektywność działań WOP na morzu, przy jednoczesnym dalszym łagodzeniu istniejących zakazów. Przyjęty program usprawnienia WOP objął szczególnie lata 1956 – 1965. Jego podstawowym celem było utechnicznie formacji i unowocześnianie istniejącego systemu ochrony granicy morskiej, w którym wcześniej angażowano bardzo dużą ilość żołnierzy. Nowy, miał zmniejszać stan osobowy WOP, a skuteczność zapewnić na najwyższym poziomie.

W omawianym dwudziestoleciu widać także przemożny wpływ polityki wewnętrznej i zewnętrznej na organizację ochrony granic Polski. W większości nie była ona spójna z oczekiwaniami Polaków. Podejmowane przez nich próby ucieczek do państw Europy Zachodniej, świadczyły tylko o istniejącym rozdźwięku między *socjalistycznymi* deklaracjami niedemokratycznych władz, a społeczną praktyką w Polsce.

Goryński Grzegorz; Wojska Ochrony Pogranicza w latach 1945 – 1965. Próba oceny – cz. II, Biuletyn Centralnego Ośrodka Szkolenia nr 2/11, Koszalin 2011, s. 69 – 99.